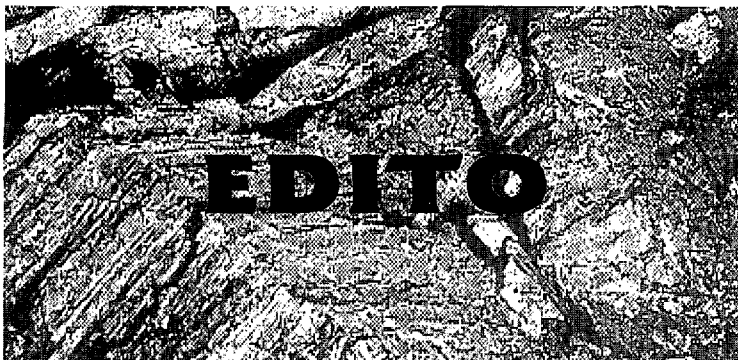

Opname uit de beginperiode van het werk in de pijler (Fotoarchief K.S. Beringen)

Het herfstnummer van Brood & Rozen is eigenlijk terug een themanummer.

Eind 1998 organiseerden Peter Scholliers en Dirk Luyten aan de VUB een colloquium over de sociale geschiedenis van de Limburgse mijnen. Wat ons daarbij vooral aantrok was de specifieke invalshoek van het colloquium. De organisatoren wilden immers af van de traditionele 'organisatiegeschiedenis' en opteerden voor een benadering waarbij de actoren (mijnwerkers, directeurs,...) als mens centraal staan. We gingen daarom graag in op het aanbod om een synthese van het colloquium in ons tijdschrift te publiceren. We zochten zelf nog een aantal auteurs aan om het 'dossier' te vervolledigen.

Voor een volledig relaas over het opzet en de uitwerking van het project leest u best de inleiding van Peter Scholliers. Een situering van de sociale strijd van de Limburgse mijnwerkers binnen het globale kader van sociaal overleg vindt u bij Dirk Luyten. Met die 'bagage' zal u de verschillende bijdragen over arbeid en arbeidsverhoudingen in de mijnen beter kunnen plaatsen.

Maar er is ook nieuws van andere fronten. Op het AMSAB zijn er weer twee 'verse' archieven klaar voor gebruik. Bert Boeckx bespreekt het archief van VAKA, Piet Creve het archief van de Mediacommissie van de SP. Bart De Nil en Bart Willems stellen het project Vlaams-Brabant voor waaraan een team onderzoekers van het AMSAB participeren. Patrick Pasture brengt verslag uit over een bijzonder interessante studietweedaagse over links-katholieke bewegingen in West-Europa. En, hoe kan het anders in het Boon-jaar, Rik Hemmerijckx geeft een korte voorstelling van het boek *Louis Paul Boon en de fabrieksstad Aalst* van Kris Humbeeck.

Met dank aan: Hans Hofer (Mijnmuseum Beringen), Jan Kohlbacher (Archief- en Documentatiecentrum Stichting Erfgoed Eisden), Bert Van Doorslaer (Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed Borgloon-Rijkel).

De redactie

DE NUTTIGE
MANNEN

De mijnwerker afgebeeld als één van de 'nuttige mannen'. Set speelkaarten uitgegeven door de BWP, ca. 1919 (Nationaal Museum van de Speelkaart Tutnhout)

LES HOMMES

Het project arbeid en arbeidsverhoudingen in de Limburgse mijnen: een korte historiografische noot

*Peter Scholliers, onderzoeksdirecteur FWO,
deeltijds hoofddocent Vakgroep Geschiedenis VUB*

Op 13 november 1998 organiseerden Dirk Luyten en ik een colloquium over de 'Sociale geschiedenis van de Limburgse mijnen, 1917-1985'. Aanleiding was de publicatie van twee lijvige rapporten van de VUB-vorsers Guy Coppieters en Griet Van Meulder⁽¹⁾. Zij startten hun studie in november 1996 en konden er bijna twee jaar aan werken dankzij de financiering van het Sociaal Steunfonds Mijnwerkers vzw. Zeer tot Dirks en mijn vreugde had dit fonds in 1995 besloten geld te besteden aan onderzoek naar de sociale geschiedenis van de mijnen, waarvoor het een beroep wenste te doen op de academische ervaring en objectiviteit. "*Het is voor onze kinderen. Maken we nu niet een grondige studie, dan blijft er straks weinig of niets meer over van het Limburgs mijnleven en van ons verleden*", hoorde ik vaak zeggen. In het licht van drieste reconversieplannen was dat geen overdreven vrees. Beoogde de studie van het Steunfonds vooral het vastleggen van een collectieve 'mijnidentiteit' waarvan gedacht werd dat ze zou verdwijnen? Hoewel het bindweefsel van

de industrie en de streek bestaat en er gezamenlijke belevenissen zijn, valt het evenwel te betwijfelen of elke mijnwerker, elke 'porion' en elke ingenieur zich kan herkennen in één geschiedenis of in één identiteit, omdat ieder een 'ander' verleden heeft en construeert. Dat kan (zelfs) de academische objectiviteit niet verhelpen...

Van bij de start had het Steunfonds een brede kijk. Het wilde aandacht voor de gebouwen, de mondelinge getuigenissen en de 'papieren' geschiedenis. Sociaal-geografen van de KUL bogen zich over de twee eerste benaderingen⁽²⁾. Dirk en ik hebben een 'puur' geschiedkundig project voorgesteld waarin onze beider interesses samenvloeiden en dat gebruik maakte van geschreven bronnen. We zagen een unieke gelegenheid een studie te maken over de inplanting van een nieuwe, moderne grootnijverheid in een traditioneel, overwegend agrarisch milieu waarvan vele actoren het karakter wens-ten te bewaren. In ons verschiep lagen conflicten, overleg, verzoening, gevoelens van nijd,

trots en onrecht, en veel grote en kleine acties, bevestigingen en initiatieven van mijnwerkers, directies, bonden en overheden.

Ons uitgangspunt betrof de geschiedenis van de arbeidsverhoudingen omdat er nog vele lacunes zijn in het onderzoek naar de Limburgse arbeidsrelaties en omdat het paritair samengestelde Steunfonds (met vertegenwoordigers van de vakbonden en de kaders) daarin sterk was geïnteresseerd. Wij zagen de sociale verhoudingen als een kapstok van een zeer ruime sociale geschiedenis. We wilden in geen geval een benadering van arbeidsverhoudingen met de nadruk op de historiek van instellingen. Zulke weg werd en wordt nog vaak genomen⁽³⁾. Ons vertrekpunt was daarentegen de mijnwerker, de opzichter, de ingenieur en de directeur, hun arbeid en inkomen, hun belevingen en visies, hun strijd en dagelijkse zorgen, hun gezin en woning, hun ontspanning en hoop, hun onderlinge relaties en deze met de bonden, de overheid en de patroonsorganisaties. Vakbonden en paritaire comités spelen daarbij een rol, maar vormen zeker niet de hoofdzaak. Wij wilden met andere woorden, de arbeidsverhoudingen plaatsen binnen de zeer complexe wereld van en rond de steenkoolmijn en binnen collectieve en individuele ervaringen en visies. Dat is een ambitieus opzet omdat de economische, technologische, sociale, politieke en culturele geschiedenis een plaats opeisen. Ons doel is niet helemaal bereikt. Tekort aan tijd en bronnen heeft belet dat bijvoorbeeld het ontspanningsleven, de gezinsbestedingen of de individuele loopbaan voldoende aan bod zijn gekomen. Nochtans heeft ook dat belang wanneer arbeidsverhoudingen ter sprake komen. Verder onderzoek (nieuwe financiering?) moet zulke lacunes opvullen. Niettemin raadpleegden Coppieters en Van Meulder op vrij korte tijd een massa bronnenmateriaal dat nog nooit eerder was bekeken. Het betreft 'klassieke'

bronnen zoals kranten en vakbondsverslagen, maar ook diverse bedrijfsarchieven, documenten van justitie en politie, privéarchieven en verslagen van werkgeversverenigingen. Dergelijke papieren werden al eerder gebruikt voor historisch onderzoek, maar nog niet gecombineerd met het oog op een centrale probleemstelling. Ik denk dat hierin de sterkte en de rijkdom van deze studies ligt. Bovendien lazen beide vorsers documenten die inderdaad nog nooit door de handen van historici waren gegaan. Ik denk aan medische dossiers, loonstatistieken, productiestaten of brieven aan de Hasseltse Werkrechterraad. Coppieters en Van Meulder citeren graag en vaak uit deze bronnen en brengen aldus stukjes van het verleden treffend tot leven.

De ruime visie op arbeidsrelaties en de raadpleging van zeer diverse bronnen laten beide auteurs toe vele thema's aan te snijden, waaronder een aantal volkomen nieuwe. Dirk Luyten staat er in zijn Inleiding bij stil. Graag wil ik hier een relatief nieuwe trend in de sociale historiografie aanwijzen, die in beide studies aan bod komt. Het betreft het belang van de beeldvorming van 'anderen' bij het nemen van beslissingen. Zo onderstreept Coppieters de creatie van het beeld van de 'luie mijnwerker' (of profiteur en simulant) door bepaalde directies, terwijl Van Meulder de nadruk legt op het introduceren door christelijke bonden, lokale overheden en mijndirecties, van een bits vijandbeeld met betrekking tot socialisten, communisten en 'wilden'. In beide gevallen moest de beeldvorming ingrijpende acties verantwoorden. Mijns inziens hebben beide studies echter in de eerste plaats aangetoond dat onderzoek naar de arbeidsverhoudingen niet kan vertrekken vanuit organisaties en hun aspiraties, maar vanuit de praktijk en de perceptie van mensen.

Op het colloquium van november 1998 brachten Guy Coppieters en Griet Van Meulder een grove synthese van hun rapport, waarvan hier de publicatie volgt. Voor inzage in de volledige verslagen verwijs ik naar enkele bibliotheken (o.a. van AMSAB, KADOC en VUB). Ik kondig ook met genoegen aan dat er in de loop van volgend jaar een boek zal verschijnen waar de verslagen in één, vlot toegankelijk verhaal zullen worden verpakt. Intussen werken beide vorsers aan afzonderlijke publicaties die bepaalde aspecten van het mijnwerkersleven uitdiepen⁽⁴⁾.

Om het kader van de Limburgse mijnen te overstijgen, nodigden Dirk en ik twee collegae uit een kritisch commentaar te leveren op de studies van Coppieters en Van Meulder. Met zijn ondervinding van en ruime visie op de arbeidsverhoudingen in de Belgische textielnijverheid in de 19e en 20e eeuw, is Bart De Wilde een prima sparringpartner. De overeenkomsten tussen de textiel- en de mijnnijverheid treffen hem, waar het gaat om arbeidsomstandigheden, paternalisme, overlegvormen en werkdruk. Hij breekt een lans voor sectoraal onderzoek. Een even waardevolle commentator is Lex Heerma van Voss, die niet alleen de Nederlandse arbeidsverhoudingen grondig kent, maar ook deze in andere landen. Hij ziet veel overeenkomsten tussen Belgisch en Nederlands Limburg (o.a. angst voor 'de roden'), en staat stil bij de identiteit en de strategieën van de mijnwerkers. Hem treft onder andere de overgang van een 'ruwe mannelijke werkcultuur' naar de hang tot respectabiliteit. We danken beiden zeer oprecht voor hun actieve rol in het colloquium en hun bijdrage tot dit nummer, die de omvang van een 'gewoon' commentaar ruim overstijgt.

De vier artikelen gaan vergezeld van andere bijdragen over de mijnnijverheid. De Waalse mijnen kunnen onmogelijk ontbreken: Jean-

Louis Delaet maakt een overzicht van acht eeuwen steenkoolontginning in Wallonië. Archieven komen aan bod in de bijdragen van Griet Van Meulder en Chantal Vancoppenolle, terwijl Jan Kohlbacher de Stichting Erfgoed Eisden voorstelt. Paule Verbruggen bespreekt Kohlbachers *Russisch Kamp*. Het Limburgs syndicalisme komt ook aan bod in het artikel van Bart De Nil. Samen met foto's van de Limburgse mijnen, brengt dit nummer van *Brood & Rozen* bijgevolg een vrijwel volledig 'Mijnendossier'. Dirk en ikzelf zijn daarover niet alleen enthousiast, maar ook de redactie zeer dankbaar.

- (1) G. VAN MEULDER, *Sociale geschiedenis van de Limburgse mijnen, 1917-1985. Deel 1. Arbeidsverhoudingen en syndicalisme*, Brussel: Vakgroep Geschiedenis VUB, 1999, 347 p.; G. COPPIETERS, *Sociale geschiedenis van de Limburgse mijnen, 1917-1985. Deel 2, "Waren wij maar Walen of Kongolezen". Arbeid en lonen*, Brussel: Vakgroep Geschiedenis VUB, 1999, 380 p.
- (2) Een eerste resultaat: T. DE RIJCK, C. KESTELOOT en M. JANSEN-VERBEKE, *Sporen van een mijnverleden. Sociaal-geografische studies in de Limburgse mijnstreek*, Heverlee: Leuvense geografische papers 9, 1998, 121 p.
- (3) De geschiedenis van paritair overleg en de organisaties die daarbij zijn betrokken, beheerst het onderzoek naar de Belgische mijnen, bijvoorbeeld, G. KURGAN-VAN HENTENRYCK & J. PUISSANT, *Industrial Relations in the Belgian Coal Industry since the End of the Nineteenth Century*. In: G.D. FELDMAN en K. TENFELDE, (eds.), *Workers, Owners and Politics in Coal Mining*, New York - Oxford: Berg, 1990, pp. 203-270.
- (4) Al verschenen of ter perse: G. VAN MEULDER, *De christelijke arbeidersbeweging en het mijnpatronaat in de beginfase van de Limburgse mijnontginning: een haat-liefdeverhouding?* In: *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 33(1999)1, pp. 62-73; G. VAN MEULDER, *Harde strijd om en van de 'wilde' mijnwerker: conflicten in Belgisch-Limburg omstreeks 1930*. In: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 25(1999)3 (ter perse).